

Küresel Yönetişim ve Sendikalar

Arş. Gör.Mehmet Gürsan Şenalp
Atılım Üniversitesi

Hakan Reyhan
OLEYİS Eğitim Uzmanı

Doç. Dr. Ahmet Haşim Köse

Ankara Üniversitesi
S.B.F. İktisat Bölümü

Giriş

Yönetişim Kavramı

İyi Yönetişim: Edilgen Devletten Etken Devlete

Dünyada ve Türkiye’de Yönetişim Uygulamaları

Yönetişimin STK’ları, Yönetişimin Sendikaları

Sonuç Yerine

1. Giriş

Son yirmi yıl, Batılı ülkelerin çoğunda, pek çok şeyin yanı sıra önemli kamu sektörü dönüşümlerine de tanıklık etti. Sözünü edilen bu dönüşümün yönü, yönetmekten yönetişime ya da bürokrasiden piyasaya ve piyasa ağlarına doğru oldu. Bugün, “iyi yönetim” (good governance), Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası finansal kuruluşların en önemli borç/kredi verme kriteri haline geldi. Uluslararası yatırımcılar, artık, bir ülkenin piyasalarına yönelik olarak yatırım kararı alırken, orada gelişkin bir yönetim yapısının bulunup bulunmadığını dikkate almaktadırlar. Bilindiği gibi seksenlerin başında yaşanan borç krizinden sonra gelişmekte olan ülkelerin borçlanabilmeleri de bu ülkelerin, yapısal uyum programları kapsamında bulunan “yapısal reformları” eksiksiz bir şekilde uygulamaları koşuluna bağlanmıştır. Yani, gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak IMF ve Dünya Bankası kredileri, yapısal reformların gerçekleştirilmesi koşuluyla verilmekte; başka bir deyişle, reformlar o ülkenin “kredibilitesi” ile ilgili olarak bir nevi şantaj malzemesi yapılmaktadır. Bu günlerde, ekonomik dönüşümü ifade eden “yapısal uyum” kavramıyla birlikte, hatta ondan daha sık olarak idari dönüşümü de içine alacak şekilde “yönetişim” kavramı kullanılmaktadır. İyi yönetim, gelişmekte olan ülkeler için masum ve iyi niyetli bazı öneriler olmanın çok ötesinde, uluslararası sermaye için hayati önem taşıyan yasal/siyasal müdahale ve düzenlemeleri içinde barındırmaktadır. Küreselleşme sürecinde, oyunun kuralları yeniden belirlenirken çerçeveyi iyi yönetim paradigması belirlemektedir.

Bu makalede, küresel yönetim, toplumsal alana, toplumsal örgütlenmelere/sendikalara uzanan kollarıyla birlikte değerlendirilecektir. İlk önce genel hatlarıyla yönetim kavramından hareketle, bu kavramı referans alarak oluşturulan yeniden yapılanma arayışlarının temelleri, ekonomi/kamu politikaları kapsamındaki uygulamalarının niteliğinin neler olduğu soruları üzerinden, ortaya koyulmakta; daha sonra, yönetim modelinin sadece devleti değil, küreselleşmiş piyasaların önünde bir engel olarak gördüğü sendikaları da dönüştürme misyonu içerisinde olduğu gerçeğinden hareketle, içinde var olduğu toplumsal alan ('sivil toplum alanı') ile birlikte sendikaların yönetim sürecindeki yeri ele alınmaktadır.

2. Yönetim Kavramı 🌐

1997 Asya Krizi, uluslararası finansal çevreler için büyük bir sürpriz olmasının yanı sıra; finansal serbestleşmenin, küresel sistemin kendi sürekliliğini sağlayabilme yeteneğinin iyiden iyiye sorgulandığı bir sürecin başlamasına neden oldu. Bu süreçte başta ABD olmak üzere merkez ülkelerin bir çoğu, sözü edilen krizlerin temel nedeni olarak gösterilen sermaye hareketlerini şiddetli bir şekilde savunarak, suçu yükselen piyasa ekonomilerindeki "kötü" uygulamalara atmıştı. "İyi yönetim" (good governance) sloganı da yine aynı süreçte kurumsal gelişme ve kalkınma sorunu üzerine yürütülmekte olan tartışmalarda merkezi bir rol oynamaya başladı. Burada fiyatların "doğru" belirlenmesinin (get the prices right) koşulu olan piyasa mekanizmasına duyulan saf güvenin yanında, "iyi politikaların" önemine de vurgu yapılmaktaydı (Chang 2002; 69). Kimilerine göre bu, açıkça devletin iktisadi alana içsel bir değişken olduğunun kabul edilmesi anlamına gelmekteydi. Yani, klasik politik iktisadın doğuşundan bu yana egemen iktisadi söylemde iktisat ve siyaset arasında koparılmış olan bağlantı, yeniden kuruluyordu (Peker 1996; 31).

Açıktır ki bu yönelim oldukça büyük bir öneme sahiptir. Bu yaklaşım çok uzun yıllar boyunca, devleti, sermaye birikimi ve kaynak dağılımı süreçlerinin tamamen dışında, tarih dışı ve sınıflar üstü bir kategoride ve ortak yararlar doğrultusunda örgütlenmiş bir kurum olarak ele alan; devleti, toplum adına toplumdaki bağımsız şekilde hareket eden bir güç merkezi konumuna indirgeyen analizlerin ya da manipölasyonların yeni bir aşamasında bulunduğumuzun göstergesi olmaktadır. Sözü ettiğimiz bu aşamada, devlet artık klasik politik iktisat retoriğinin bizlere öğrettiği üzere piyasaların karşısında olmaktan çıkarılmaktadır. Kısacası, “piyasa ve devlet” ikilemi rasyonelini yitirmektedir. Buradaki sorun, kapitalizmin içinden geçmekte olduğu değişim sürecinin gereklilikleri doğrultusunda konumu belirginleşirken, devletin, bu yeni konum ve işlevlerinin ne şekilde teorize edileceğiyle ilgilidir. Dolayısıyla, Dünya Bankası başta olmak üzere IMF, OECD ve WTO gibi pek çok uluslararası siyasal/finansal kurum tarafından geliştirilerek, 1990’lardan bu yana kamuoyunun kullanımına sunulan bir kavram olarak “yönetişim”in önemi, egemen söylemdeki, rahatlıkla radikal olarak niteleyebileceğimiz bu dönüşümün, parlak bir ambalajı olmasından kaynaklanmaktadır.

3. İyi yönetim: Edilgen devletten etkin devlete 🌐

Yönetişim, temelde ulus-devletin “yönetebilirlik krizi” olarak adlandırılan bir süreçte gündeme gelmiştir. Devletin “yönetebilirliğinin” tartışıldığı böylesine bir ortamın arkaplanında devlet müdahaleciliğinin geleneksel biçimlerinin karşı karşıya geldiği çok önemli bazı sorunlar bulunuyordu. Ayrıca, hızı ve hacmi giderek artan sermaye hareketlerinin de etkisiyle gelişmiş ülkelerin giderek birbirlerine yaklaşan iktisadi ve siyasi eğilimleri, “yönetimin” yeni formlarının yükselişine zemin hazırlamaktaydı. Küreselleşmenin yol açtığı dönüşümlerin, yeni bir devlet anlayışı ve iktidar tarzına olan ihtiyacı da beraberinde getirmesi sürpriz olmadı.

Uzun yıllar boyunca yönetim nosyonu devletin merkezi otoritesini yitirmesi ve giderek azalan etkinliği ve yeterliliği sorunun bir parçası olarak algılandı. Buradaki temel yaklaşım, giderek daha karmaşık bir hal alan dünyamızda, ortaya çıkan sayısız alt-sistemin, devletin hareket kapasitesinin kaybolmasına yol açtığı yönündeydi. Bu açıdan, Batı'nın modern refah devleti sistemi başarısızlıkla karşı karşıyaydı, ve sistem "yönetilemez" hale gelmişti (Kooiman 1993). Devlet, sivil toplumla olan bağlantısını kaybederken, farklı toplumsal kesimlerden gelen ve giderek ağırlaşan sosyal taleplere cevap verememeye başladı. Bu anlamda hareketlerinde etkisiz, yetersiz ve daha önemlisi adaletsiz olduğu görüşü yaygınlık kazanmaya başladı. Devletin, geleneksel kamu hizmetlerini sürdürebilmesinin maliyetleri sürekli olarak artış göstermekteydi. Sonuç olarak Batılı burjuva ideologlarının tezgahlarında dokunan bu yeni (iyi) yönetim anlayışı, meşruiyetini modern refah devletinin içine girdiği iddia edilen bu krizden almaktaydı.

Modern refah devletinin krizde olduğu doğrudu, ancak, yönetim kavramı, sadece ve sadece merkezi hiyerarşik kontrol mekanizmalarının işlevini yitirmesi ya da sosyal hizmetlerin bürokrasi batağına saplanıp kalması gibi "sudan" sebeplerle aranıp bulunmamıştı. IMF ve Dünya Bankası gibi küresel kurumlar, modern refah devletinin krizinin gerçek nedenlerini gayet iyi biliyorlardı. Yönetim kavramına yüklenen misyon, devletin sivil toplumun talepleri ve sosyal hizmetler noktasındaki sıkışıklığının çözülmesinin çok daha ötesindeydi.

Seksenli yıllardan bu tarafa metropol ekonomilerinin neredeyse tamamının sermaye yapılarında ortaya çıkan değişimler, bu toplumların sınıfsal yapılarını, kamusal alanın niteliğini ve gündelik hayata dair pek çok şeyi köklü değişikliklere uğrattı. Bu süreçte finansal sermayenin muazzam bir hareket yeteneğine erişmesi; yani, sermaye birikim sürecinin, kapitalizmin doğasına da uygun olarak, ulusal sınırlarından -ya da engellerinden- tam anlamıyla kurtulması, metropol ülkeleri açısından oldukça önemli bir değişim sürecinin ifadesi oldu. Bu bakımdan, yönetim

devletinin tasfiye etmeye çalıştığı şey, seksenlerden beri küresel ölçekte örgütlenmesini sağlayan uluslararası sermayeye artık ayak bağı haline gelen ağır, hantal, bürokratik ve en önemlisi sosyal devlet olarak belirmektedir. Ancak, bu perspektiften bakıldığında yönetişimin üzerinde yükseldiği temel ilkelerin daha doğru okunması mümkün olacaktır.

Kısa bir süre içerisinde, kamu yönetiminden siyaset bilimine; uluslararası ilişkilerden ekonomiye kadar pek çok farklı bilimsel disiplinin ilgi alanlarından biri haline gelen iyi yönetim kavramı, “kamunun yakından ilgilendiği hususlar hakkında, iktidarın nasıl kullanılması, siyasal kararların nasıl, neden alınması ve yurttaşların kendi sözlerini kabul ettirebilmeleri için neler yapmaları gerektiğiyle ilgili olan kurum, süreç ve gelenekleri de göz önüne alarak sorumlu ve duyarlı bir biçimde güç kullanımı” (Leftwich 1993; Langseth ve Simpkins 1996) anlamında kullanılmaktadır. Bu açıdan yönetim kavramıyla, küreselleşen, “çağdaş” dünyanın ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeni bir siyasal iktidar modeli tanımlanarak, var olan bütün siyasal ve toplumsal örgütlenmenin değişmesi, ve devletin bu yeni gelişmelere hızla uyum sağlayabilecek esnek bir tarzda yeniden yapılanması öngörülmektedir. Yönetişim, öncelikle, “minimal devlet” ve “özel girişimciliğin gözetilmesi” yaklaşımlarını içermekte; yani, devletin küçülmesi ve kamu girişimciliğinin ve hizmetlerinin özelleşmesi sürecinde ortaya çıkan yeni kamu ve ekonomi yönetimi anlayışının adı olmaktadır (Rhodes 1996). Bu anlayışa göre devlet, sınırlı planlama, öngörü ve hareket yeteneğiyle, siyasal iktidarı, özellikle de özel sektörle paylaşmalıydı. Stoker’e göre devletin meşruiyetini koruması ve etkinliğini yeniden kazanmasının tek yolu, kamu harcamalarını azaltmasıydı (aktaran, Merrien 1998). Son olarak, iyi yönetim, merkezileşmeden ademi-merkezileşmeye, kaynak dağıtımını sağlayan devletten düzenleyici devlete, kamu hizmetlerinin yönetiminden piyasa ilkeleri doğrultusunda bir kamu idaresi anlayışına ve devletin öncülüğünden özel sektör ve kamunun işbirliği ilkelerine geçişin ifadesi olmaktadır. 2

4. Dünyada ve Türkiye’de Yönetişim Uygulamaları 🌐

Günümüzde piyasa mekanizmasının geri planında yatan kurumsal yapının önemi genel olarak kabul görmektedir. Özellikle de son Asya Krizi’nden sonra uluslararası iktisadi gelişme politikaları, yönetim sorunu göz önüne alınarak oluşturulmaya çalışılıyor. Dünya Bankası gibi uluslararası finansal kurumlar ve pek çok akademik çevrede, ekonomik gelişmeyle kurumsal değişkenler arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi bulunduğu ortaya koyulmaya çalışılıyor (Chang 2002; Zabcı 2002). Bu bağlamda, iyi yönetim kavramı, öncelikle, demokrasi, açık ve etkin bürokrasi ve yargı, mülkiyet haklarının 3 güvence altına alınması/geliştirilmesi ve iyi yönetim kurumlarıyla gelişmiş finansal kurumları içine almaktadır (Chang, 2002).

Bir politika önermesi olarak ise yönetim kavramı, ilk olarak, 1989 yılında Dünya Bankası’nın “Sub Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth” adlı raporunda kullanıldı. 4 Afrika’nın o dönemde içinde bulunduğu durumu “yönetişim krizi” olarak tanımlayan Rapor, yapısal uyum programlarının uygulanması sürecinde, devletle ekonomi arasındaki ilişkinin yeniden tanımlanmasını ve bu amaçla devletin sivil toplumla kurduğu ilişkilerin yönetime katılım anlayışının da ötesine geçilerek, birlikte yönetme prensibine göre yeniden biçimlendirilmesini öneriyordu. Bu açıdan Rapor’un temel önermesi, toplumu yöneten devlet yerine, devletin dışında kalan “sivil” aktörlerin de yönetime eşit birer taraf olarak katılması şeklinde biçimleniyordu. (Güler 2002; Bayramoğlu 2002: 88-89).

İyi yönetim paradigması, yönetimin halkın rızasına dayanmasına zemin hazırlayan bütün kurum, süreç ve gelenekleri kapsamına almaktadır. Bu açıdan, halkın siyasal faaliyetleri için kurumsal ve yasal süreçler oluşturma yeteneği sergileyen hükümetler, “iyi siyasal yönetişimin” oluşmasına katkıda bulunmuş olurlar. Ülkede asayişin tesis edilmesi suretiyle mal ve insan dolaşımını güvenli hale getiren, etkin ve

engelleme olmaksızın bilgi ve haber akışını sağlayan bir yönetim, sözde iyi yönetişimin altyapısını oluşturmuş sayılır (bkz. Kalaycıoğlu 2001).

1990'lerden bu tarafa Türkiye'de yönetişim uygulamalarının temel itici unsuru, Avrupa Birliği'ne üyelik hedefi olmuştur. Bunun yanında üst üste yaşanan ekonomik krizler, IMF ve Dünya Bankası gibi örgütlerin, köklü reform ve düzenlemelerin gerekliliği konusundaki telkinlerini daha da kuvvetlendirdi. Ülkedeki kriz ortamı, bu reformların, kamuoyuna acil ihtiyaçlanmış gibi gösterilip meşruluk kazanmasına hizmet etti. Dolayısıyla, IMF, DB ve AB gibi örgütlerle "işbirliği" çerçevesinde, şeffaflığın artırılması ve yolsuzlukla mücadele kapsamında atılan adımlar, vergi sisteminde ve kamu kesimi üzerinde siyasi baskıyı azaltmaya yönelik olarak yapılan reformlar, bütçe şeffaflığını ve idarenin performansını artırıcı yeni tedbirler gibi düzenlemeler, yönetişimin Türkiye'deki başlıca uygulama alanları oldu. Ayrıca, AB Müktesebatına uyum sağlayabilmek için öncelik ve taahhütleri içeren, 2001 tarihli Ulusal Program da bu yöndeki en önemli adımlardan birisi olmuştur. Bu program, yeni bir kamu ihale kanunu çıkarılmasını, fikri haklar ve mülkiyet haklarının korunması için özel mahkemeler kurulmasını, bağımsız düzenleyicilerin (üst kurullar) ve diğer gözetici kurumların takviye edilmesini, devlet yardımlarında mevzuatın baştan başa değiştirilmesi ve Ekonomik ve Sosyal Konseyin yasal temelini takviyesini öngörmektedir. Ayrıca, 57. Hükümetin Mayıs 2001 tarihli Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) da bu yöndeki uluslararası taahhütlerin bir yerde ekonomi alanındaki uzantısı olmaktadır. Bu program, mali sektör ile kamu maliyesi reformunu ve fiyat istikrarına dayandırılarak esnek döviz kuru rejimine bağlanmış olan yeni bir para politikasını içermektedir. Böylelikle, IMF'nin tam da istediği gibi "para politikası artık, kendisi uzun vadeli reformların konusu olması gereken maliye politikasının bir uydusu" olmaktan çıkarılmıştır (OECD 2002). Kaldı ki bu program, hedefinin Türkiye'de "yönetişim tipi devlet sistemi"nin tesis edilmesi olduğunu saklama gereği duymamıştır. Son olarak, AKP tarafından kurulan 58. hükümetin, Kasım 2002'de açıkladığı "Acil Eylem Programı", bu partinin "yönetişimci" karakterini iyiden iyiye ortaya çıkarmaya yetmiştir. Bu

anlamda AKP iktidarı geride kalan iki yıllık Kemal Derviş yönetiminden bayrağı devralmış görünmektedir. AKP'nin ilk etapta bakanlıkların sayısını azaltmayı ve başbakanlığı bir "koordinasyon birimi" haline getirmeyi planlayan "acil eylemleri"nin, merkezi yönetimin -piyasaların iyi işleminin güvencesi olan bir sekretarya konumuna indirgeyerek-zayıflatılmasına hizmet etmekten başka bir işlevi yoktur. 5

OECD'nin (Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı) "Türkiye'de Düzenleyici Reformlar: Ekonomik İyileşme İçin Önemli Destek – Yönetişim" adlı raporu, ülkemizde 1990'ların ortalarından bu yana adeta bir furyaya dönüşen ve çalışmamız boyunca bazı temel argümanlarını ortaya koymaya çalıştığımız "yönetişim" hadisesinin gerçek temellerini ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere nasıl yaklaşıldığını daha iyi anlamamıza önemli katkılar sağlayacak argümanlarla doludur. Bu bölümde, Türkiye'deki yönetim uygulamalarının kısa bir değerlendirmesini de içeren bu rapora ilişkin çok kısa bazı değerlendirmelerde bulunacağız.

Rapor, AB'ye tam üye olma hedefi olumlu bir reform ortamının doğmasına yardım ettiğinden yola çıkarak GEGP'nda bankacılık sektörüyle mali yönetim ve para politikalarına getirilen yeni düzenlemeleri olumlamaktadır. Raporda, kamu yönetiminde reform yapma amacına yönelik gelişmelerin bulunduğu altı çizilmektedir. Bu noktada Türk kamu yönetimi yapısı ve kapasitesi ele alınmakta ve Teşkilatın ülkemizin "hayrına" gördüğü bazı görüş ve önerileri dile getirilmektedir. 6 Bunlar, kamuya memur atamalarından ihale yasalarına, yerel yönetimlerden şeker ve tütün endüstrisine, bankacılıktan enerji sektörüne, taşımacılıktan telekomünikasyona akla gelebilecek her alana yönelik politika ve uygulamaları içermektedir. OECD, söz konusu önerilerinin temelinde "rekabetin geliştirilmesi" kaygısının bulunduğunu sıklıkla ifade etmektedir. Buna göre "Düzenleyici reform, iyi çalışan bir piyasa ekonomisinin gelişmesi için elzemdir. Bunun, rekabete ve yenilenmeye engel olan hususları ortadan kaldırarak ekonomik etkinliği geliştirmesi

beklenmektedir. Bu da, rekabet edebilirliği, verimliliği ve uzun vadeli kalkınmayı artırmakta ve kamu kaynaklarını (örneğin sağlık, eğitim ve çevre gibi) sosyal giderler için kullanma olanağı doğurmaktadır” (s. 13). Diğer bir yandan yabancı yatırımların “kalkınma” sürecine olumlu katkılarından söz edilirken, yabancı yatırımların koşulu olan güven ortamının oluşmasının, “düzenleyici reformların” ya da yönetim tipi bir siyasal yönetim tarzının gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.

Rapor’da “Türkiye, devlet tarafından yönetilen bir ekonomiden, piyasa ve sivil toplum tarafından yönlendirilen yenilikçi ve müteşebbis bir ekonomiye geçiş sürecini tamamlamalıdır. Reformlar ve yeniden yapılanma ekonomiyi, piyasa göstergelerine ve rekabetine dayanan bir yöne doğru yönlendirmektedir” (OECD 2002: 11) denmektedir. Yönetişimin bundan daha iyi bir tanımı yapılamazdı herhalde.

Sonuç olarak, raporun söylediği, düzenleyici reformların önemli olduğuudur. Fakat bu reform çalışmalarının başarıya ulaşabilmesi oldukça zorlu bir süreçten sonra gerçekleşebilir. Bu süreçte karşılaşılabilecek en önemli sorunlardan ilkinin reformlara karşı gelişebilecek toplumsal muhalefet olacağı belirtilerek, reformların yürütücüsü olacak -sadece AKP gibi bizim hükümetlere değil; dünyada küresel sermayenin taşeronluğunu yapmaya dünden razı olan tüm- hükümetlere “işin incelikleri” öğretilmektedir. Aynen aktarıyoruz. “Reforma kamu desteğinin sürekliliğinin sağlanması için iletişim yaşamsal önemdedir. Düzenleme reformunun hedefleri ve avantajlarının yayılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bunun bir faydası da, reformların dışardan empoze edildiği yolundaki yaygın inancın giderilmesidir. Bundan dolayı, hükümetin iletişim stratejisinde kamuoyu ihmal edilmemelidir” (OECD 2002: 11). Raporda, OECD ve Teşkilatın “üstün yetenekli” uzmanları kısaca, gelişmekte olan ülkelerin hükümetlerine, söz konusu reformların uygulanma sürecinde ortaya çıkacak toplumsal muhalefeti bertaraf etmek için öncelikle “medyayı kullan!”, “beyin yıka!”, “zihinleri yönlendir” ya da olmadı “gündemi bulandır!” demektedir.

Elbette, bertaraf edilecek/edilmesi gereken toplumsal muhalefet, öncelikle, sendikaların öncülüğünde gelişen muhalefet olmaktadır. Zira, sendikalar, yönetişimcilerin “dokunulmaz/dokunulmamalı” şeklinde bir değer atfederek adeta tanrısallaştırdıkları piyasanın dokunulmazlığını bozabilen, en azından bozma potansiyeli olan iki güçlü öznenen birisidir. Diğer güçlü özne de sosyal devlet olarak belirlenmiştir. İşte yönetim, bu iki potansiyel güçlü özneyi bertaraf etmek için geliştirilmiş bir modeldir. Sosyal devleti ve ulusal egemenliği, IMF ve Dünya Bankası tandanslı yapısal uyum programlarıyla elimine etmek mümkündür, zaten özellikle neo-liberal dönemde bu programlar harfiyen uygulanmaktadır. Peki, ikinci güç olan sendikalar tanrısallaştırılmış kapitalist piyasa için tehlikeli olmaktan nasıl çıkarılabilir? Tabii ki, sendikaları da kapitalist piyasa çarkının içine çekerek. Bunu yapmak için işe öncelikle, egemen sendikal anlayışa/geleneğe karşı bir “karşı paradigma” oluşturulmaya ve bu paradigma üzerine kurulu bir hegemenoya 7 yerleştirilmeye çalışılmaktadır. İşte tam burada, sendikaların bu “paradigma”ya ve “hegemonya”ya uyumunu sağlayacak bir araç olarak, toplumsal örgütlülüğün zehri alınmış, hadım edilmiş; uysallaştırılmış ve “piyasa için”leştirilmiş şekli olan STK’lar devreye sokulmuştur/sokulmaktadır.

5. Yönetişimin STK’ları, Yönetişimin Sendikaları

Yönetişim uygulamalarının kurumsal bileşenleri, egemen literatürde devlet ve STK’lar 8 olarak gösterilmektedir. Aslında, bu STK’ların nasıl bir ideolojik formasyon içerisinde oluştukları/oluşturuldukları dikkate alındığında, toplumsal katılımcılığı içermesi açısından olumlanan yönetişimin gerçek misyonu daha açık bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Yönetişimci paradigmanın ön kabulü, STK’ların, şimdiye kadar geçerli olan yönetim süreci içerisinde çok fazla etkin olamadıkları, bu etkinliğin artırıldığı veya belirleyici hale getirildiği ölçüde verimli ve gerçekten demokratik yönetimin oluşturulacağı şeklindedir. Oysa ki, STK’ları,

sermayeden ve kapitalistleşme sürecinden bağımsız, “özerk” bir alan olarak algılayamayacağımıza, ayrıca “kapitalist demokrasi”lerde devletin ve sermayenin, yani kamu yönetiminin ve kapitalist piyasanın aslında iki yüz yıllık bir karşılıklı belirleyicilik ve eklemlenme ilişkisi içerisinde olduğu da aşikâr olduğuna göre, bu ön kabulün yanlışlığı/yanıltıcılığı ortadadır.

Peki, neden böyle yanıltıcı bir ön kabulle, geleneksel yönetim yapısı eleştirilmekte ve “yönetişim” adı altında başka bir “sistem” inşa edilmeye, yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu durumu, küreselleşmiş ve tekelleşmiş sermayenin iktisadi-siyasi ilişkiler çerçevesindeki yeni pozisyonu ile açıklamak mümkündür.

Artık ulusal pazarlarla, dolayısıyla ulusal sınırlarla ve ulusal sınırları olan ekonomilerle bir bağı kalmamış, hatta bu yapılanmaları “ayak bağı” olarak gören sermayenin, küreselleştirme süreciyle birlikte kabul ettirmeye/inandırmaya çalıştığı iki paradigma vardır: (i) Hantal, verimsiz, planlamacı, baskıcı, hiyerarşik, şeffaf olmayan, geleneksel devlet yapılanması değiştirilmeldir. (ii) Günden güne güçlenen, halkın demokratik belirleyiciliğinin örgütsel biçimi olan sivil toplumun önü açılmalıdır.

Aslında, söylem düzeyinde “olumlu” görünen bu paradigmanın; özelleştirmeler, devletin küçültülmesi çalışmaları, ulusal hukuk düzenlemelerinin tasfiye edilmeye çalışılması, uluslararası tahkim mekanizması, sivil toplum alanının piyasa merkezli olarak yürütülmesi, dev sermayeli uluslararası sivil toplum örgütlerinin çok uluslu şirketlerle olan bağlantıları vb. şeklinde tezahür eden uygulamalarından yola çıkarak söyleyebiliriz ki; tekelci sermaye, öncelikle devlet ile olan içkinliğini kendi lehine olarak radikal bir şekilde dönüştürmek ve bunu yaparken de “yönetişim”, “demokrasi” gibi meşruiyetli ifadelerle, aslında piyasacılaştırdığı sivil toplumu “STK”lara dönüştürerek, işin içine katarak normalleştirmeye çalışmaktadır.

Burada, asıl üzerinde durulması gereken nokta, STK'ların yapısal bileşenleri ve işlevleridir. Yönetişimci paradigma, kamu yönetimi ile en azından "baskı mekanizması" veya "talepkârlık" açısından bir bağı ve belirleyiciliği olan; üretim sürecindeki etkinliği açısından da aslında, sermayenin gerçek karşıtı durumundaki emekçileri ve onların demokratik kitle-meslek örgütlerini, sendikaları da STK kavramı içerisine yerleştirmektedir.

İşveren örgütünden, işçi sendikalarından, çevre kuruluşlarından, sermaye derneklerine, çokuluslu NGO'lara kadar geniş bir "toplumsal örgütlülük" yelpazesi ile tanımlanan STK'ların, aralarındaki sınıfsal farklılığı görmeden "demokratik" "sivil" kavram çatıları altında homojenleştirilerek tek bir bütünlük içerisinde devlete, yönetime nüfuz edecek bir yapı olarak algılanması ve bu şekilde "katılımcı yönetimin" sağlanabileceği şeklindeki argüman yönetimci paradigmanın en temel argümanıdır.

Buna rağmen, özellikle son on yılda, küreselleşme süreciyle birlikte uygulanan yönetimci uygulamaların ve düzenlemelerin iki sonuca yol açtığını net olarak görmekteyiz. Bunlardan ilki, meşruiyetini halktan alan kamusal erkin, zaten sermaye ile içkin olan devletin elinden peyder pey alınarak, STK'ların da aracılığıyla, piyasa mekanizmasına ve piyasa belirleyicilerine aktarılması; ikincisi, üretim mekanizması içerisindeki temel bileşen olduğu için piyasa mekanizmasına ve devlete de müdahil olabilecek bir gücü barındıran sendikaların STK'lar içerisinde gösterilerek, dolayısıyla sınırlarının sermaye istemlerine göre belirlendiği "sosyal diyalog" adı altında yönetim modeli içerisine çekilerek potansiyel muhalefet durumunun pasifize edilmeye çalışılması.

Devleti yönetenlerin, özellikle küreselleşme döneminde, devletin dönüştürülmesi, yönetime uyarlanması işini bizzat ve kararlı bir şekilde zaten üstlenmiş olduklarına, STK'ların da bileşenlerinin büyük bir oranda sermayece şekillendirilmiş olduğuna göre, yönetim modelinin hassas noktası ve karın ağrısı sendikaların bu model içerisindeki pozisyonları

olarak görülmektedir. Bu yüzden öncelikle sendikaların, bu model içerisindeki konumları ve bu modele kazandırılmaları yönünde hem siyasal, hem yönetsel, hem de çalışma ilişkileri açısından çalışmalar başlatılmıştır. Bu şekilde, bu paradigmaya ve modele toplumsal alandan gelebilecek “muhalefet” de pasifize edilmek istenmektedir.

Bu yüzden, özellikle, 20 yıldır neo-liberal kısıkaç ve bağımlılık içerisinde olan Türkiye’de de, ekonomik bağımlılığın zorlamasıyla uygulamaya geçirilmeye çalışılan yönetim modelinde sendikaların yerini ve konumunu incelemek gerekmektedir.

12 Eylül öncesinde nispeten geniş bir örgütlülük ve güçlü sayılabilecek bir politik etkililik içerisinde olan sendikal hareket, darbeye birlikte gerçekleştirilen, baskı, sindirme ve depolitizasyon süreci içerisinde ve bu sürecin getirdiği yasal kısıtlamalarla, asıl misyonundan uzaklaştırılmış; hem örgütsel, hem mali, hem de politik olarak büyük ölçüde güç kaybına uğratılmıştır.

Sendikal davaların sonuçlandığı, sendikaların, özellikle devrimci-muhafazatçı sendikaların tekrar açılmaya başladığı 1990’lı yılların başına kadarki 10 yıllık dönem, sendikaların, toplumsal muhalefetin tam bir cendere altında tutulduğu, bu muhalefet boşluğunda en anti-demokratik düzenlemelerin yürürlüğe sokulduğu bir zaman aralığını ifade etmektedir. Bu dönemde, hem sendikalar baskı altında tutulmuş hem de bu baskı ortamının devamlılığını sağlayacak bir çalışma ve sendikalaşma mevzuatı kabul edilmiştir. Bu mevzuata göre, sendikaların toplu sözleşme yapabilmeleri için yüzde 10 işkolu barajı, yüzde 50 işletme barajı getirilmiş; üyelikte ve istifada noter şartı getirilerek ve örgütlenme işi ağır bir kırtasiyeciliğe mahkum edilerek örgütlenme süreci yavaşlatılmış, sendikaların gelir elde edebilecekleri alanlar daraltılmış, politika yapmaları engellenmiş, toplu sözleşme prosedürü ağırlaştırılarak, grev yasakları getirilerek işçi sınıfının yasal hak arama araçları büyük ölçüde ellerinden alınmıştır. 10

Dikkat edilecek husus, işçi sınıfına ve sendikalara yönelik bu baskı ve kısıtlama döneminin aynı zamanda, neo-liberal ekonominin bütün argümanlarıyla yerleştirilmeye başlandığı, ülke ekonomisinin küresel kapitalizme entegre edilme sürecinin başlatıldığı, ulusal ekonominin yapısal olarak uluslararası sermayenin istemleri doğrultusunda radikal biçimde dönüştürüldüğü bir dönemi de ifade etmesidir. Bu altyapısal dönüşüm sonrasında, 1990'ların başında görece bir "özgürlük" havası estirilmiş; "küreselleşmecî demokrasi" görüntüsüyle 12 Eylül'ün anti-demokratik izleri temizlenmeye çalışılmış; bununla birlikte IMF yapısal uyum programları da, AB'ye uyum programları da daha düzenli bir şekilde uygulamaya geçirilmeye başlamıştır.

Ülkemizde yönetimden yönetişime geçiş süreci de bu yıllardaki "küreselleşmecî demokrasi" argümanlarıyla adım adım yerleştirilmeye başlanmıştır. 11 Bu süreçte, "cisim" olarak özgürlüklerine kavuşsalar ve potansiyel olarak hala önemli bir güç olarak kabul ediliyor olsalar da, mali ve örgütsel açıdan elleri kolları bağlı olan, hukuksal olarak büyük kısıtlamalar içerisinde bulunan sendikalar da yönetim modeline hazır hale getirilmiş, geleneğinden de koparılarak uslu bir STK haline dönüştürülme çalışmaları başlatılmıştır.

Peki, yönetimleşme süreci nasıl işlemiş ve sendikalar bu sürecin neresinde durmuştur/durmaktadır? Bu soruya cevap vermeden önce, küreselleşme döneminde sendikaların yapısal dönüşüm sürecine kısaca değinmek gerekmektedir.

Sendikaların, "haklar" anlamında değil, ama en azından "kurumsal" anlamda tam olarak faaliyete geçtiği 1992 yılından 12 itibaren sendikal hareket, 12 Eylül öncesinde görülmeyen iki değişik sendikal tarz oluşturdu. Öncelikle, konfederal düzeyde ortaya çıkan "sendikal" ve "ideolojik" ayrılıklar bir kenara bırakılıp, sendikaların kendi aralarında birlik olma arayışları başlatıldı. 1993 yılında kurulan "Demokrasi Platformu" ve 1999 yılında kurulan "Emek Platformu" bunlardan en etkin olanlarıydı.

1989 Bahar Eylemleriyle önemli bir ivme kazanan ve 12 Eylül sonrasının “ölü uykusu” görüntüsünü bir ölçüde üzerinden atan işçi hareketi, 12 Eylül’ün en büyük darbeyi vurduğu devrimci sendikaların da faaliyete geçmesiyle daha da hareketlenmeye başladı.

1989-1995 yılları arasında, sermaye sınıfını yine tedirgin edecek düzeyde işçi hareketleri oluştu. Türk-İş sendikacılığının da, bu eylemler içerisinde belirleyici olması bu tedirginliği daha da artırdı. Zira, eylemler genellikle “özelleştirme karşıtlığı” şeklinde oluyor ve ağırlıklı olarak kamuda örgütlü olan Türk-İş’in bu tutumu piyasaların yeni ekonomik düzene entegre edilmesi için öncelikli düzenleme olarak gündeme getirilen kamu ekonomisinin tasfiye edilmesi önünde önemli bir engel olarak kabul ediliyordu.

Bu sendikal hareketlilik ortamının ortaya çıkardığı yeni bir gelişme daha oldu: 12 Eylül kısıtlamalarının getirdiği güç kaybını bir şekilde telafi etmek üzere, demokratik kitle-meslek örgütleri ve sendikalar belli konularda ortak hareket etmek ve güçlerini birleştirmek üzere bir araya gelmeye karar verdiler. İlk defa, 1992 yılında, Türk-İş, Hak-İş ve DİSK 1 Mayıs’ı birlikte kutladılar. Ayrıca, memurlar da sendikal hareket içerisine katılmaya, örgütlenme çalışmalarını hızlandırmaya başlamışlardı. “Demokrasi Platformu” bu zeminde oluşturuldu. 13 Bu Platform, farklı sendikal gelenekten gelen emek örgütlerinin kaynaşmasını ve gerektiğinde “tek cephe” olabilme potansiyellerini açığa çıkaracak önemli bir deneyim oldu. Bu deneyimden sonra, özellikle 1994 ekonomik krizi, bu tarihten sonra ağırlığını hissettiren, IMF tandanslı yapısal uyum politikaları, 1997 ve 1998 küresel ekonomik krizleri ile birlikte artan işten çıkarmalar, reel ücretlerin giderek düşmesi, özelleştirme çalışmalarının hız kazanması, sendikaların daha örgütlü ve daha kapsamlı bir araya gelme ihtiyaçlarını açığa çıkardı. Bu kaygılar, emek örgütlerinin, krizlerin sonuçlarının iyice hissedilmeye başlandığı 1999’da “Emek Platformu” adı altında daha örgütlü bir şekilde bir araya gelmeleriyle sonuçlandı. Ülkemizde deyim

olarak adı geçmese de “yönetişim” uygulamalarının planlı bir şekilde başladığı dönem de, bu dönem, yani 14 Nisan 1999 seçimleriyle iktidara gelen koalisyon hükümeti dönemi olmuştur. 14

Bu dönemde, sendikal hareket, genellikle konfederal düzeyden Emek Platformu çatısı altına taşınmış ve Emek Platformu çalışmaları hız kazanmıştır. Öte yandan, bu dönemde yönetim uygulamalarının en somut görünümü olan, devlet faaliyetlerinin ve ekonomi yönetiminin üst kurullar/kurullar eliyle yürütülmesi uygulamaları, kapsamlı yasal düzenlemeler ve ekonomik programlar çerçevesinde devreye sokulmuştur. Devlet ile birlikte sermaye temsilcilerinin, meslek örgütlerinin, sendikaların da temsil edildiği ve bu şekilde geniş bir “toplumsal meşruiyet”e sahip olarak katılımcı yönetimin sağlandığı şeklinde aldatıcı bir görüntüyle sunulan bu yönetim uygulamaları, özellikle kamu yönetimi, sosyal güvenlik ve ekonomi ile doğrudan ilgili en küçük devlet faaliyetleri bile, içinde sermayenin etkin olduğu ve demokratik kitle örgütlerinin sadece “demokrasi sosu” işlevi gördüğü bu kurullar eliyle yürütülür olmuştur.

Aslında, devletten tam anlamıyla bağımsız olması gereken demokratik kitle örgütlerine (DKÖ) en büyük müdahale, “yönetişim modeli” yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu model, yönetim faaliyetlerinin demokratik kitle örgütleriyle birlikte gerçekleştirilmesi düşüncesiyle, sözde katılımcı yönetim ilkesinin uygulandığı, ama aslında hem devletin uygulama aracı olma özelliğinin yani “devletliğinin”, hem de DKÖ’lerin demokratikliğinin, özerkliğinin ve muhalifliğinin ortadan kaldırılmaya çalışıldığı, ama sermayenin önünün açıldığı bir “değişim” sürecini getirmektedir. Bu şekilde, bağımsız ve ‘işçi merkezli” DKÖ’lerin bağımlı ve ‘sermaye merkezli” STK’lara dönüştürülme süreci de başlatılmıştır. Bu aşama, ağırlıklı olarak IMF ile birlikte yürütülen yapısal dönüşüm programları ile birlikte yürütülmüştür.

IMF'nin baskılarıyla bir bir çıkarılan yasaların hemen hemen hepsi, olağanüstü yetkilere sahip bir kurulun oluşturmasını da içermekte, devlet faaliyetleri bir nevi özelleştirilmektedir. Tahkim Kanunu çıkarılmış, Tahkim Kurulu oluşturulmuş; şeker Kanunu çıkarılmış, şeker Kurulu oluşturulmuş; Tütün Kanunu çıkarılmış, Tütün Kurulu oluşturulmuş; Enerji Piyasası Kanunu çıkarılmış, Enerji Kurulu oluşturulmuş; Kamu İhale Kanunu çıkarılmış, İhale Kurulu oluşturulmuştur. Daha onlarca kurul ismi sayabiliriz. Oldukça kapsamlı yetkilerle donatılan bu kurullar, genellikle sermaye çevrelerinin temsilcileriyle birlikte oluşturulmakta, kurullara kısmen katılan DKÖ temsilcilerinin de, herhangi bir etkinliği olamamakta, sadece "yönetişim üçgeni"ni tamamlamaktadırlar.

Mevcut yapısıyla, Ekonomik ve Sosyal Konsey'i de aynı çerçevede değerlendirebiliriz. ESK, Hükümet ve işveren ağırlıklı olup, sermaye yanlısı Hükümet politikalarının iş ve emek örgütlerine deklare edildiği, pasif bir yapı görünümündedir. Sendikaların, dikkate alınmayan görüşlerini bir kez de bu Konsey toplantısında dile getirmelerinden başka herhangi bir belirleyicilikleri yoktur. Hükümetin, uzlaşma görüntüsü verme arayışının bir sonucu olarak, göstermelik toplantılar yapılmıştır. Örgütlü toplumun çok büyük bir kısmı bu toplantılara katılamamaktadır. Özellikle sendikaların, "muhalif" özelliklerinin ortadan kaldırılıp, devletin kamusal faaliyetlerin yürütülmesinde bir aracı konumuna indirgenmesi ve bu yolla da pasifleştirilmesi planları yürütölmektedir.

Özellikle, son bir-iki yıl içerisinde, (IMF ile en fazla ilişkiye geçtiğimiz yıllar) Devlet, faaliyetlerini, sosyal diyalog adı altında "yönetişim" metodu ile yürütmekte ve bu model uluslararası sermaye ve özellikle IMF ve AB tarafından ısrarla "önerilmektedir". Bu durum ilke olarak, kabul edilebilir,

olması gereken, demokratik bir durumdur. Ancak, pratikte, devlet, kendisini de "sivil toplum" örgütü gibi görerek, zaten yapması gereken sosyal-ekonomik faaliyetleri, sözde sosyal tarafların katılımına açmakta, böylece hem kendi sorumluluğundan kurtulmaya çalışmakta hem de DKÖ'lerin, devlet karşısındaki bağımsızlığını ve özerkliğini ortadan kaldırmaktadır. Bu süreçte asıl gözden kaçan nokta, yönetim uygulamalarında, devlet etkisizleştirilip, DKÖ'leri pasifize edilirken, sermayenin önünün açıldığıdır. Üst kurullar bu işlevi görmektedirler. Son bir yıl içerisinde oluşturulan kurulların yapısı, "sosyal diyalog" adı altında gerçekleştirilen yönetim toplantılarının sonuçları incelendiğinde, uluslararası sermaye-siyasal iktidar ilişkileri daha net bir şekilde ortaya çıkacak, yönetimin hangi çevrelere hizmet ettiği açık olarak anlaşılacaktır.

Sonuç Yerine 🌐

Dünya Bankası'nın "iyi yönetim"; IMF'nin "yapısal reformlar" ve OECD'nin "düzenleme reformları" olarak formüle ettiği yaklaşımların tamamı özü itibarıyla aynı şeyleri söylemektedir: Azgelişmiş ya da borçlu ülkelerin siyasal iktidar yapılarının doğrudan doğruya dönüştürülmesini. Ancak, azgelişmiş ülkelerin siyasal iktidar yapıları hangi saiklerle dönüştürülmek istenir? Bu sorunun cevabı, küresel kapitalizmin, kendisini daha önceki tüm toplumsallık biçimlerinden ayıran ve imtiyazlı kılan tarihsel karakteristiğinde yatmaktadır

Burjuvazi, dünya pazarını sömürmek yoluyla tüm ülkelerin üretim ve tüketimini kozmopolitleştirdi. Gericilerin çok üzülecekleri biçimde ulusal zemini sanayinin ayağının altından çekiverdi. En eski ulusal sanayiler yok edildi ve hâlâ her gün yok ediliyor. Her uygar ulusun bir yaşamsal sorun olarak ithal etmesi gereken ve artık yerli hammaddeyi değil en uzak bölgelerin hammaddelerini işleyip, mamulünün de yalnız kendi ülkesinde

değil dünyanın her yerinde birden tüketildiği yeni sanayiler, o eski ulusal sanayileri bir kenara itiyor. Yerli imalatla karşılanan eski ihtiyaçların yerini de, en uzak ülke ve iklimlerin ürünleriyle ancak giderilebilecek ihtiyaçlar alıyor. Eski yerel ve ulusal kapalılık ve kendine yeterlik yerine de, ulusların her yönde hareketliliği ve her yönde birbirine bağımlılığı geçmekte. Üstelik yalnız maddi üretimde değil manevi üretimde de bu böyle. Aynı ayrı ulusların manevi ürünleri ortak mülk oluyor. Ulusal tek yanlılık ve sınırlılık artık mümkün değil; pek çok ulusal ve yerel edebiyattan bir dünya edebiyatı oluşmakta (Marx ve Engels, 1993).

Neoliberal küreselleşmenin dinamiklerine bakıldığı vakit, kapitalizmin bu temel özelliklerinin asla değişmediğini görmek çok da zor değildir. Sadece iktisadi olgular açısından küreselleşmeyi “dünya ekonomisini oluşturan sosyal ve iktisadi parçaların birbirleriyle ve giderek dünya piyasalarıyla eklemlenmesi” olarak algılayabileceğimiz düşünüldüğünde, ticaretin ve sermaye akımlarının serbestleştirilmesi sürecinin piyasa mantığını engelleyen her türlü kolektif yapının yok edilmesini gerektirdiğini kavramak kolaylaşır (Yeldan 2002, 20). Bourdieu’ye göre:

Ekonomik verimlilik söylemi altında bu ‘cehennemi makine’ rasyonelliğin biricik kıstası olarak sermaye karlılığının elde edilmesi önündeki her türlü toplumsal, idari ya da yasal kısıtlamayı ‘akıl dışı’ olarak nitelendirmekte ve kaldırılması gerektiğini savunmaktadır (aktaran Yeldan, 2002). 15

Buradaki sorun, merkezi idarenin ya da ulusal devletin zayıflatılması sorunu değildir. Bir proje, program, söylem ya da model, her ne dersek diyelim “yönetişim”in kimler tarafından hangi kurumsallıklar bağlamında inşa edildiğini anlamak gibi bir zorunluluğumuz var. Kaldı ki bu da başlı başına yeterli olmayacaktır.

Sonuçta, küreselleşmenin dinamikleri ulusal devleti ve onu oluşturan bir dizi alt-sistemi birbirinden ayırarak çözmektedir. Tarihte, burjuva sınıfının feodalizme karşı verdiği savaşların neticesinde ulus-devletlerin ve ulusal pazarların ortaya çıkması, daha önce benzerine rastlanılmamış ölçüde önem taşıyan devrimci atılımlar olmuştur. Bugün karşı karşıya bulunduğumuz süreç, tarihsel bir olgu olarak ulus-devletin, çağımızın egemenlik ilişkilerinin ve sömürü süreçlerinin güncel biçimlerine destek olma görevini yerine getiremeyen bazı "hantal", "bürokratik", "etkinsiz" ya da bir diğer ifadeyle "sosyal" yanlarının yeniden biçimlendirilmesi ve sermayenin tek pazar idealine uyumlu hale getirilmek istenmesinden ibarettir. Bu anlamda ulus-devlet tasfiye ediliyor diye üzölmek/yakınmak ya da sadece ulus-devletçi hassasiyetlerle söz konusu sürecin karşısında konum almak gerçekçilikten uzak, ve çok daha önemlisi süreci tersine çevirecek ya da tarihsel kazanımların muhafaza edilmesini sağlayacak tavırlar değildir.

Aynı düşünceyi, yönetim sürecinin toplumsal alandaki ve üretim ilişkilerindeki boyutu olan sendikal örgütlölük için de söyleyebiliriz. Sendikal hareket, 12 Eylül paranoyası altında sadece mevcut durumlarını muhafaza etme, bu durumu hakim paradigma çerçevesinde meşrulaştırma arayışı içerisinde hareket ederek; statükoyu değiştirecek potansiyel bir gücü, işçi sınıfını, temsil etmelerine rağmen, bu statükoyu değiştirmek yerine, egemen yönetişimci paradigmanın "sivil toplum", "demokrasi", "katılım", "piyasa" söylemlerine kapılıp "entegrizm" batağına saplanabilir ve son kertede, piyasa için uslu kaldıkları ölçüde iyi yönetişimin olmazsa olmaz figürlerinden biri olarak "değer"lenirler. Buna mukabil, işçi sınıfının devrimci değiştirciliğini sahiplendikleri ve bu yönde eylemliliğe girdikleri anda da, sosyalliğı alınmış ve sadece ceberrutluğu kalmış devletin hışmına uğrayarak akıllandırılırlar. Maalesef, şu anda hakim olan sendikal anlayış, süreci bu noktaya götürmektedir.

Son söz: Yol yakinken dönülmeli ve gerçekten bağımsız bir sendikal hareket rotası benimsenmelidir. İşçi sınıfının nesnel durumu bunu emrediyor!!!

Kaynakça 🌐

Bayramoğlu, Sonay (2002) "Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim", Praksis 7, sayfa 85-117.

Chang, Ha-Joon (2002) Kicking Away the Ladder: Development Strategy in Historical Perspective, Anthem Press, London.

Güler, Birgül A. (2002) "Tekellerin Yeni İktidar Formülü: Yönetişim", 05-01-2002 Evrensel Gazetesi.

Kalaycıoğlu, Ersin (2001) "Sürdürülebilir Gelişme ve Siyasal İyi Yönetişim: Türkiye'nin Son On Yılı", Sürdürülebilir Kalkınma ve İyi Yönetişim Alt Çalışma Grubu Taslak Raporu.

Kooiman, J. (1993) Modern Governance, London: Sage

Marx, K. & Engels, F. (1993) Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, çev. Muzaffer Erdost, Ankara, Sol.

Merrien, F. Xavier (1998) "Governance and Modern Welfare States", International Social Science Journal, Mar98, Vol. 50 Issue 1, p57.

Peker, A. Tatar (1996) "Dünya Bankası: 'Büyüme' Söyleminden 'İyi Yönetme' Söylemine", Toplum ve Bilim 69, sayfa 6-62.

Reyhan, Hakan (2003), "Kapitalizmin İnsanı", Ulusal 8, sayfa 19-32

Rhodes, R. A. (1996) "The New Governance: Governance Without Governance", Political Studies XLIV, s. 652-67.

Şenalp, M. Gürsan (1999) "Avrupamerkezcilik, Marksizm ve Ulusalılık Meselesi", Ulusal Sola Teorik Katkı içinde, Ulusal Dergisi Kitaplığı 7, sayfa 24-51.

Williamson, O. E. (1998) "The Institutions of Governance" The American Economic Review 88/2, 75-79.

Yeldan, Erinç (2002) "Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler", Praksis 7, sayfa 19-34.

Zabcı, F. Çulha (2002) "Dünya Bankasının Küresel Pazar İçin Yeni Stratejisi: Yönetişim", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 57-3

Bugünlerde egemen iktisat söylemi, "gelişmekte olan ülkeler" yerine daha çok "yükselen piyasalar" (emerging markets) terimini kullanmayı tercih etmektedir. 1

Peker'e göre Dünya Bankası'nın iyi yönetim gündeminin üç dayanağı vardır: Bir, devletin verimli ve etkili olması; iki, devletin özel teşebbüs için "güçlendirici bir ortam" sağlama kapasitesinin geliştirilmesi ve nihayet, bu iki hedef çerçevesinde reformları sürekli kılacak bir zemin sağlanması için "sivil toplum"un oluşturulması (1996; 45). 2

Mülkiyet hakları kavramı iyi yönetim söyleminde yer alan en önemli kavramlardan birisi ve Dünya Bankası raporlarının da gözde kavramı. Söz konusu haklar, özel mülkiyetin korunması, ve yatırımlar için gerekli güven ortamının tesisi için vazgeçilmezdir. Bu anlamda küresel piyasa ekonomisinin sağlıklı işleyebilmesi için mülkiyet haklarının korunabilmesini sağlayacak, etkin bir hukuk düzenine gereksinim vardır şüphesiz. Bir ülkenin mülkiyet hakları rejiminin kalitesini ise şirketler hukuku, sözleşme hukuku, iflas hukuku, miras ve vergi hukuku gibi kurumsallıkların gelişkinliği belirler (Merrien 1998). Yani, yönetim bütünüyle devleti değil; devletin piyasa mekanizmasına katkısı bulunmayan sosyal niteliklerinin tasfiye edilmesini öngörmektedir. "Minimal devlet" güçsüz devlet değildir, tersine piyasa mantığı içerisinde rasyonelleştirilmiş, daha doğrusu "piyasa için"leştirilmiş, tam anlamıyla katıksız bir "piyasa dostu" sermaye devletidir. "Piyasa dostu devlet, DB'nin terminolojisiyle 'İnsanların yeterli yatırım yapmasını güvence altına alan, özel girişim için rekabete dayalı bir ortam sunan, ekonomiyi uluslararası ticarete açık tutan ve istikrarlı bir makro ekonomiyi sağlayan devlettir.'" (aktaran, Zabcı 2002; 163) 3

Aslında yönetim kavramı, bu dönemde yeni kurumcu iktisatçılardan O. E. Williamson tarafından da kullanılmaktadır. Williamson'ın firma teorisine ilişkin çalışmalarında, yönetim, genellikle “işlem maliyetleri iktisadı” (transaction costs economics) kavramıyla beraber ele alınmaktadır. İşlem maliyetleri, kısaca, iktisadi analizin temel birimi olarak “işlemi” ele alırken; bir yandan da iktisadi faaliyetlerin yürütülmesinde düzenliliği sağlayan bir araç olarak yönetimi göz önünde bulundurur. Buna göre farklı niteliklere sahip olabilen işlemler, işlem maliyetlerinden tasarruf sağlayabilmek amacıyla, farklı maliyet ve yeterlilik özellikleri gösterebilen yönetim yapıları (governance structures) tarafından düzene sokulur. “İşlem maliyetleri iktisadı, işlemi, analizin temel birimi; yönetimi ise düzeni sağlayıcı araçları olarak ele alır” (Williamson 1998; 77). Kaldı ki İyi yönetim terimi de piyasayı kurula bağlayan, dışsal ekonomiler yaratarak “işlem maliyetlerini” azaltan ve “sivil toplumun” gelişmesine elverişli koşulları sağlayan “piyasa dostu” bir devlete göndermede bulunur (Peker 1996).

AKP'nin acil eylem planında da önemli bir yeri olan “Yerel Yönetimler ve Kamu Yönetimi Reformu” yasa tasarısıyla, merkezi yönetimin yetkilerinin sınırlandırılarak, yerel yönetimlere devredilmesi öngörülmektedir. Bu bağlamda, zaten sayısı azaltılmak istenen bakanlıklar, “taşra teşkilatı olanlar ve olmayanlar” biçiminde sınıflandırılmaktadır. Merkezin dışında teşkilatı olmayan bakanlıkların bu bölgelerdeki görev ve personelleri, yerel yönetimlere devredilecektir. Bu anlamda Belediyeler ve İl Özel İdarelerinin gücü ve etkinliğinin artırılmak istendiği açıktır. Yerel düzeyde devleti temsil edecek bu kurum ve kişiler, yönetim faaliyetini, özel sektör (yani şirketler) ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte sürdüreceklidir. Birgül A. Güler (2002), bu üçlü yapının her bir ayağında sermaye kesiminin ağırlıkta olduğuna işaret etmektedir. Güler'e göre yönetim “tekellerin yeni iktidar formülü”dür ve kesinlikle anti-demokratiktir. Bu süreci, yönetim ideolojisinin anlattığı gibi “şeffaflaşma”, “hesap verebilirlik”, “katılımcılık”, “demokratikleşme” gibi tuhaf ve süslü kavramlarla açıklama girişimleriyle, zihinler bulandırılmak istenmektedir.

Raporun, Türkçe çevirisinin editörlerince kaleme alınmış olan önsözünde “OECD tarafından 2001 yılında gerçekleştirilen inceleme çalışmaları sonucunda Türk Hükümeti'nin, ve Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının katkıları da alınmak suretiyle hazırlanan bu rapor tamamen OECD'nin görüş ve önerilerini yansıtmakta olup, ülkemiz için hangi tavsiyelerin uygulanacağı veya öncelik arz ettiği hususu şüphesiz ki siyasal iradenin takdirine bağlıdır” şeklinde anlamlı bir ifade bulunuyor. Tuhaf olan siyasal iradenin yok edilmeye çalışıldığı, ulusal ve yerel birikimlerin sermaye egemenliği altında küresel alana tahvil edildiği bir projenin mimarları ve onların yerli taşeronlarının hala siyasal bir iradede bahsediyor oluşlarıdır.

Hegemonya, genellikle egemenlik ile karıştırılmaktadır. Halbuki, sonuçta bir taabiyet/bağlılık ilişkisiyle ilintili olan ve bu bakımdan benzeşik olan her iki kavramın anlamı farklıdır. Egemenlik zora dayalıdır. Hegemonya'da bir nevi rıza vardır, kabullenmişlik vardır. Bu kabullenmişliği sağlayan ekonomik/sosyal ortam da elbette zora dayalı bir şekilde oluşturulmuştur. Ancak, hegemonyanın esas belirleyiciliği, egemenlik ilişkisi içerisinde olanların aslında bunun ‘egemenlik ilişkisi/bağımlılık’ olduğunun farkında bile olmamalarıdır.. Tıpkı, ülkemizin içerisinde bulunduğu Batıcı/küreselleşmeci hegemonik durum gibi .(Reyhan; 2003) Elbette, bu hegemonyayı kurmak üzere çeşitli zihin yönlendirme teknikleri devreye sokulmaktadır. Paradigma bu tekniklerle kabul görür olmakta, kanıksanmakta ve hegemonya böyle oluşmaktadır. “Sivil toplum” ve “demokrasi” adı altında

gerçekleştirilen “yanılsatmacı paradigma”yla gerçekte sermayeci hegemonyanın inşa edilmesi gibi. Aynı bir yazının konusu olmakla birlikte, tabii ki burada medyaya da çok önemli bir misyon düşmektedir. 7

Sivil toplum kavramı, farklı anlamlarla içeriklendirmeye müsait bir genişlik ifade etmektedir. Bu anlamda, olumlu veya olumsuz çeşitli tanımlamalar yapılabilir. Zira, siyaset bilimi literatüründe de bu konuyla ilgili geniş bir malzeme vardır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, önemli olan, Gramsci’nin de ifade ettiği gibi, hegemonya oluşturmada bu ”sivil toplum” alanına atfedilen değerdir. Biz burada, sivil toplumu, sermaye merkezli bir hegemonya kurma işlevi gören, daha çok piyasa bileşeni, piyasa argümanı olarak değerlendiriyor ve sivil toplum örgütlülüğü için böyle bir misyon biçenlerin daha çok telaffuz ettiği şekilde ‘STK’ (NGO gibi) olarak ifade ediyoruz ‘sivil toplum’ şeklinde açılımlı olarak değil. Bu yazıda da “sivil toplum” derken mevcut nesnel durumu, “STK” derken bu nesnel durum üzerine inşa edilmiş daha özel ve öznel bir ideolojik örgütlenmeyi kastetmekteyiz. 8

Aslında, sermayenin kamu yönetimindeki belirleyiciliği anlamında “yönetişim” özellikle küreselleşme sürecine entegre olmuş ülkelerde zaten uygulanmaktadır. Egemen çevrelerin son zamanlarda sıkça dillendirdikleri “iyi yönetim” kavramından, sermayenin iyice hakim olduğu yönetim yapısını anlamak mümkündür. Her halde bu yüzden “iyi yönetim” diyorlar. 9

Bu yasal kısıtlamalar, bugün de büyük ölçüde devam etmektedir. Bu makaleyi okuduğunuz sırada, yasalaşmış olma ihtimali yüksek olan “Yeni İş Yasası Tasarısı” bu kısıtlamaları daha “demokratik”, daha “esnek” hatta “elastiki” bir açılımla daha da derinleştirmektedir. 10

Günümüzde yönetim modeli çerçevesinde tartıştığımız ve eleştirdiğimiz kamu yönetimi reformu, yerel yönetimler reformu, kamu personeli reformu, özerk kurullar vs...daha o dönemde tartışılmaya başlanmıştır. 11

Artık, DİSK davası da beraatle sonuçlanmış ve konfederal olarak, Türk-İş ve Hak-İş’ten sonra DİSK de sendikal faaliyetlere başlamıştı. 12

Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu”, bileşenlerinin eylem ve hareketleriyle, devlet ve sermaye ile olan mesafesi ile yönetişimci STK tanımlanmasına pek uymuyordu. 13

Dikkat edilirse, üçlü koalisyon bile bir nevi yönetim modeline göre oluşturulmuştur. Bir benzetme yaparsak, liberal ANAP’ı “sermaye”; milliyetçi-devletçi MHP’yi “devlet”; solcu-halkçı DSP’yi de “sendikalar” veya (değişime uğramış DSP için) STK yerine koyarsak böyle bir tablo ortaya çıkıyor. Bu koalisyon Hükümeti’nde de tıpkı yönetim modelinde olduğu gibi, küçük ortak olmasına rağmen ANAP’ın(sermayenin) programı geçerli olmuş, MHP (devlet) ve DSP (sendikalar) de iyice erimiş, pasifize edilmiştir. Yönetişim kelimesinin ilk kez, Kemal Derviş’in ağzıyla telaffuz edildiği “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” da bu yönetim koalisyonunun son çalışması olmuş ve yarım kalan bu çalışma tamamlanması için

yönetişimci AKP iktidarına bırakılmıştır. Yönetişim, AKP'nin Acil Eylem Planı'nın temel argümanı olmuştur. 14

Bu yaklaşımın son derece idolojik olan içeriğini görebilmek, kavramının geleneksel tanımını düşünüldüğünde oldukça kolaydır. Larrain'e göre ideoloji burjuvazinin feodalizme karşı verdiği mücadeleler sırasında geleneksel aristokratik toplumda doğmuş ve bu dönemin felsefi ortamında üretilmiştir. Ideoloji, akıllı savunmak ve "ilerici" olmayan her düşüncüyü eleştirmek için kullanılmıştır. Bu bağlamda metafizik ve dinsel olan her şey maddi şeylerin üretimini artırmadığı gerekçesiyle eleştirilmiş ve "akıl dışı" olarak ilan edilmişti (aktaran Şenalp, 1999). Bugünün egemen sermaye düzeni açısından akıl dışı olan, tek bir küresel pazarın yaratılması sürecinin önündeki engeller olan batılı modern refah devletleri ve geliştirmekte olan ülkelerin üniteler devlet yapılarıdır. 15